

IN MEMORIAM

SVETLANA O. VIALOVA

(Sankt-Peterburg, 11. listopada 1929. –
Sankt-Peterburg, 27. srpnja 2015.)

U srpnju 2015. godine preminula je u svom domu u Sankt-Peterburgu Svetlana O. Vialova, koja je do posljednjega trenutka života istraživala hrvatsko glagoljaštvo. Zbog glagoljaštva je dolazila u Zagreb i bivala u Staroslavenskom institutu.

Rođena je 11. listopada 1929. godine u Lenjingradu (negdašnjem i današnjem Sankt-Peterburgu), u kojem je završila osnovno, srednjoškolsko i fakultetsko školovanje, postigla znanstvene stupnjeve i u njemu provela gotovo sav život.

U rodnom, prelijepom, gradu upisala se 1947. godine na indo-tibetanski odjel Istočnoga fakulteta Lenjingradskoga državnog sveučilišta, s kojega je 1949. godine prešla na Historijski fakultet, na Katedru srednjega vijeka i zanimala se latinskom paleografijom. Na istom je sveučilištu 1970. godine obranila kandidatsku disertaciju s temom: *Socijalno-ekonomski odnosi i društveno-politički pokret u Slovačkoj u posljednjoj trećini XIX. stoljeća*. U Institutu za povijest Ruske akademije znanosti u Sankt-Peterburgu obranila je 2003. godine doktorsku disertaciju s temom *Horvatskaja glagoličeskaja*

pis'menost': istočnikovedskoe issledovanie v istoriko-kul'turnom aspekte (po rukopisjam RNB) (Hrvatska glagoljska pismenost: istraživanje povijesnih izvora s kulturnopovijesnoga gledišta (na rukopisima Ruske nacionalne biblioteke). Nakon završenoga studija 1955. godine radila je u knjižnici Ruske akademije znanosti. U svojstvu višega bibliotekara u Akademijinoj je knjižnici vodila katalog opće (svjetske) povijesti. U Muzeju povijesti religije (1967.–1973.) istraživala je povijest katolicizma i unijatstva, te priređivala putujuće izložbe.

Glavni dio istraživanja obavljala je u Javnoj biblioteci »M. E. Saltykov-Ščedrin« (danas Ruskoj nacionalnoj biblioteci), s kojom je počela surađivati već nakon završenog studija. S prekidima je s Javnom bibliotekom surađivala od 1955. do 1962. godine. U Odjelu rukopisa i rijetkih knjiga opisivala je latinske rukopise zapadnoeuropskoga fonda V.–XIII. st. Od 1973. do kraja života radila je u Odjelu rukopisa (kao znanstveni suradnik, potom kao vodeći znanstveni suradnik).

Istraživanja su joj bila usredotočena na zbirku hrvatskih glagoljskih rukopisa Zadrana Ivana Berčića, koja je 1874. godine dospjela u Carsku javnu biblioteku u Sankt-Peterburgu. Učeni Zadrani Ivan Berčić (1824.–1870.), glagoljaš, filolog i od 1867. godine pravi član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, marljivo je, strpljivo, s ljubavlju i uz odricanje prikupio zbirku glagoljskih spomenika: rukopisa, rukopisnih fragmenata, isprava i primjeraka tiskanih glagoljskih knjiga. Po Berčićevoj zbirci današnja Ruska nacionalna biblioteka najbogatije je nalazište hrvatskih glagoljskih rukopisa nakon Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Ivan Berčić prerano je umro »nakon kratke žestoke nemoći«, a njegov je otac bio »puno star«, pa je želio da se zbirka ne rastepe, nego da se udomi na sigurnom mjestu. Stoga je zbirku ponudio najprije Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, koja od Zemaljske vlade nije uspjela namaknuti sredstva za otkup (600 fiorina). Nije ju mogao otkupiti ni Narodni muzej u Pragu. Kad je za to doznao ruski slavist Anton S. Budilović od profesora Praškoga sveučilišta Martina Hattale, obavijestio je o tome Afanasija F. Byčkova, pomoćnika direktora Carske javne biblioteke u Sankt-Peterburgu, s napomenom da Javna biblioteka »ne smije iz svojih ruku ispustiti takvu (to jest Berčićevu) zbirku«. Tako je 1874. godine zbirka dospjela u Carsku javnu biblioteku u Sankt-Peterburgu. Zbirku je opisao A.

F. Byčkov (nepotpuno i s pogreškama).

Sadržaj zbirke nije bio poznat. Ivan Milčetić, pisac prve bibliografije hrvatskoglagoljskih rukopisa, objavljene 1911. godine, mogao je napisati samo to da se zbirka nalazi u Petrogradu. Godinu dana nakon objavljivanja *Bibliografije* Milčetić je (1912.) boravio u Petrogradu, gdje je imao čast zastupati Jugoslavensku akademiju na sastanku slavenskih akademija. U nepunih mjesec dana, koliko je boravio u Petrogradu, uspio je popisati i sumarno opisati rukopise u Berčićevoj zbirci, ali je njegov opis stjecajem prilika objavljen istom 1955. godine s opširnim napomenama Vjekoslava Štefanića, koji je zaključio da ni Milčetićevo opis neće »posve zadovoljiti naučnu javnost«.

Potpun i temeljit popis i opis Berčićeve zbirke glagoljskih rukopisa sastavila je Svetlana O. Vialova. Pokazala je da se zbirka sastoji od 154 fragmenta, pet cjelovitih glagoljskih rukopisa iz 15. i 16. stoljeća, te 53 rukopisa napisana uglavnom kurzivnom glagoljicom. Potonji su rukopisi (napisani kurzivnom glagoljicom) ostali nepoznati i neobrađeni više od stoljeća, sve do osamdesetih godina, kad je Svetlana Olegovna utvrdila njihovu pripadnost Berčićevoj zbirci kao i to da su u Carsku javnu biblioteku dospjeli zajedno s popisanim rukopisima i primjercima tiskanih glagoljskih knjiga, ali nisu bili u popisu koji je Berčićev otac poslao biblioteci. Vjerojatno su bili priloženi popisanim (S. O. Vialova, *Neizvestnie glagoličeskie i kirilličeskie pamjatniki sobranija Ivana Berčića v Otdel rukopisej i redkih knig Gosudarstvennoj publičnoj biblioteki im. M. E. Saltykova-Ščedryna*). Među njima ima rukopisa pisanih bosančicom (18) i latinicom (10) od 16. do 19. st. Ondje su se našle i dvije glagoljske isprave sastavljene 12. siječnja 1460. i 12. svibnja 1472. godine. Doduše, isprave je objavio Ivan Kukuljević 1863. godine u *Acta Croatica*. Prodajom Berčićeve zbirke ispravama se zametnuo trag. U trag im je ušla Svetlana Olegovna (*Rukopisi sobranija Ivana Berčića*, vyp. 1, Katalog, GPB im. M. E. Saltykova-Ščedrina, Lenjingrad 1982; opis isprava str. 13–14).

Berčić nije dospio srediti svoju zbirku, što je napomenuo i njegov otac kad je na popisu sastavljenom za prodaju dopisao: »zbirka za života... nije bila u osobitom redu«. U Javnoj biblioteci fragmenti su objedinjeni u dva- ma svescima (36,5 x 23 cm), koji su »do danas očuvali uveze 19. stoljeća« s nazivom utisnutim zlatom na kožnatim hrptovima: *Glagoljski fragmenti*

iz zbirke Berčića, s oznakom sveska 1 i 2, te pečatom – ekslibrisom Carske biblioteke slovima »I. B.«. Unutar svakoga sveska fragmenti su ulijepljeni između čistih listova papira. »Neki su komadi uvezani preobrnuto radi nepoznavanja pisma« (Milčetić). Na prvom listu 1. sveska dodan je list s portretom Ivana Berčića, djelo zadarskoga fotografa Nikole Androvića. U Berčićeve su ruke glagoljski fragmenti dospijevali najvećma iz sekundarne uporabe: kao pergament služili su za omote ili kao građa za omote drugim rukopisima i knjigama. Mnogi su pocrnjeli od dima (jer su se knjige u seoskim kućama nekoć čuvala na policama oko otvorenoga ognjišta), prošupljeni, rupičasti i izjedeni; pojedini su, skinuti s korica ili izvađeni iz hrptova knjiga, oštećeni, podrezani, od nekih je ostao samo jedan stupac, zamrljani, izlizani, tekst im je nerijetko ispran, oštećen od ljepila, zatamnjen, nečitak i sl.

Svetlana Olegovna ponajprije je uspostavila redosljed onih listova koji su pri uvezivanju u dva sveska pogrešno numerirani, to jest objedinila je fragmente koji pripadaju istom rukopisu i utvrdila da zbirka ima 154 fragmenta, dok se u literaturi navodilo 180 fragmenata. Većina potječe iz XIV. i XV. stoljeća, ali ih ima iz XIII. i XVI. stoljeća i različiti su po vrijednosti i kvaliteti pergamenta, pisma, iluminacije, sadržaja. Među njima je S. O. Vialova otkrila jedinstvene i rijetke tekstove (npr. odlomak iz čitanja na Veliki petak i odlomak iz brevijara s rijetkim čitanjem o Mojsiju iz XIII. stoljeća, tekst Muke Gospodnje u prozi). Među fragmentima je i odlomak Lucidara iz XIV. stoljeća.

Istraživanja Berčićevih glagoljskih fragmenata u Ruskoj nacionalnoj biblioteci okrunjena su monumentalnim djelom Svetlane O. Vialove – dvjema knjigama: *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj biblioteci: Faksimili i Glagoličeskie fragmenty Ivana Berčića v Rossijskoj Nacional'noj biblioteke. Opisanie fragmentov*. Zajednički su ih objavili 2000. godine u Zagrebu Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Ruska nacionalna biblioteka i Staroslavenski institut. Faksimili su objavljeni u jednoj knjizi, u crno-bijeloj tehnici i originalnoj veličini (samo ih je nekoliko umanjeno onoliko koliko veličinom premašuje format knjige). U drugoj su knjizi objavljeni opisi fragmenata.

Da bi fragmente što temeljitije opisala i priredila, u više je navrata boravila u Hrvatskoj. Obišla je neka mjesta iz kojih potječu Berčićevi

fragmenti, posjetila je Zadar i poklonila se Berčićevu grobu. U Zagrebu je u Staroslavenskom institutu imala na raspolaganju stručnu biblioteku, izdanja glagoljskih spomenika, bogatu fototeku glagoljskih rukopisa i tiskanih knjiga, leksičku kartoteku prikupljenu iz šezdesetak glagoljskih izvora za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. U Staroslavenskom je institutu imala mogućnost komparativnog istraživanja, nužnog da se oštećeni i teško čitljivi fragmenti pročitaju i identificiraju. Nerijetko je u institutskoj knjižnici, smještenoj u Palači Balbi u zagrebačkom Gornjem gradu, proučavala glagoljske rukopise do u zoru. Sama je u predgovoru uz faksimile ocijenila da je »sadržaj niza fragmenata mogao biti određen i preciziran zahvaljujući mogućnosti rada u Staroslavenskom institutu...«.

I nakon objavljivanja Berčićevih fragmenata S. O. Vialova nastavila je dolaziti u Staroslavenski institut, jer je namjeravala i (žarko) željela za tisak prirediti *Berčićev zbornik* br. 5, najvredniji hrvatskoglagoljski rukopis u sanktpeterburškoj Berčićevoj zbirci. Godinama ga je pripremala. U šali je znala reći da ne smije umrijeti prije nego što zbornik pripremi za objavljivanje. Četiri dana prije nego što se preselila u vječnost poslala je u Zagreb uvodni tekst. Završne radove obavila je potpisana s marnim zadarskim suradnicima »Stalne izložbe crkvene umjetnosti« na čelu s ravnateljem mons. Pavlom Kerom. Faksimil zbornika i Svetlaninu transliteraciju glagoljskoga teksta u latinicu zajednički objavljuju dva zadarska nakladnika, jer *Berčićev zbornik* br. 5 potječe iz zadarskoga kraja (s Dugoga otoka): Stalna izložba crkvene umjetnosti i Sveučilište u Zadru.

Svetlana Olegovna Vialova dala je golem doprinos istraživanju glagoljaštva. To su već za njezina života uočili struka i država Hrvatska. »Šesti hrvatski slavistički kongres« nagradio ju je prestižnom *Poveljom Vatroslava Jagića*, kojom se nagrađuju zaslužni inozemni kroatisti-slavisti za promicanje hrvatskoga jezika, književnosti i kulture. *Povelja* joj je uručena na svečanom otvorenju Kongresa 10. rujna 2014. godine u Dvorcu Eltz u Vukovaru, gradu heroju. Predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović odlikovao je Svetlanu Olegovnu Vialovu 2011. godine Ordenom Danice hrvatske s likom Marka Marulića »za osobite zasluge za znanost«.

U svojoj je domovini Rusiji promicala hrvatske kulturne vrijednosti, po-
najprije vrijednosti glagoljaštva. Zbog toga smo je u Hrvatskoj doživljavali
kao istinskoga ambasadora hrvatske kulture. U Hrvatsku je rado dolazila i
ljubav prema Hrvatskoj prenijela je na svoju kćerku imenjakinju Svetlanu i
unuka Aljošu.

Svetlana Olegovna, na svemu Vam hvala.

ANICA NAZOR